

Л. М. Боханка

*Арфаграфічны
трэнажор*

**па
БЕЛАРУСКАЙ
МОВЕ**

3
клас

*Дапаможнік для настаўнікаў
устаноў агульнай сярэдняй адукацыі*

М а з ы р
«Выснова»
2 0 2 2

Галосныя гукі пасля цвёрдых зычных. Іх абазначэнне на пісьме

Зычныя [ж], [ш], [дж], [ч], [р], [ц] — цвёрдыя.
Пасля зацвярдзелых зычных пішуцца а, о,
у, ы, э: *ранак, сонца, першыя, кружочки.*

» Прачытай, устаў прапушчаныя літары А, О, У, Ы, Э.

1. Ж...луд, вяч...ра, урадж...й, гр...бы, гарлач...к,
шч...няты, сш...так, кур...ца, р...чка, руч...й, ву-
ліц..., луж...на, ж...равіны, сцеж...чка.

2. Ч...рны, р...спубліка, нарадж...нне, ш...ры, ву-
ч...ны, аж...на, кош...к, ж...ццё, вож...к, шч...тка,
дождж...к, ш...ла, вуш..., ш...я, грош... .

3. Пр...ўда, маш...на, спр...ва, р...біна, кар...ньчык,
ч...рвоны, ц...керка, ц...гла, пч...лы, ж...хар, зай-
ч...к, пр...рода, кур...чка, р...ніца, суш...ць.

4. Пушч..., гр...чка, ж...лезны, лыж..., р...дзька, на-
ж..., чар...вікі, панч...хі, сцяж...к, піраж...к, ста-
р...йшы, берагч..., Мар...на, Андр...йка.

5. Вастр...ня, веж..., веліч...ня, вер...с, вер...бей, ве-
р...сень, востр..., воўч..., веч...р, вуж...ка, кон-
ч...ць, мар..., падр...хтоўка, сконч...ць.

6. Вуч...нь, пуш...сты, хлопч...к, ч...лавек, жанч...на, п'яч...нне, маш...ніст, пясч...ны, бяр...за, агур...к, абар...на, агр...ст, абш...р, абр...с, абц...гі.

Абцигі — інструмент (рус. щипцы).

7. Ліч...лка, сер...да, сняж...нка, саж...лка, мар..., садж...нец, р...хунак, р...каць, р...кавіца, р...ды, ур...чысты, ч...бор, ч...рніла, ч...каць, ц...доўны, ц...рók, пач...ццё, гушч...р, ар...лі.

8. Ч...рвяк, Р...гнеда, Хр...сціна, ш...ноўны, ч...стата, ч...сопіс, ч...танне, ш...мацець, ч...ваць, рабоч..., кр...сла, канц...рт, ж...вот, пар...чка, ч...лан.

» Прачытай. Закрэслі лішнюю літару ў дужках.

1. Ш(е, э)ры, маш(ы, і)на, ч(о, ё)рны, ж(ё, о)ўты, ч(і, ы)танне, ч(і, ы)гуначнік, ч(е, э)рствы, ч(і, ы)с-тата, мыш(ы, і), р(ы, і)сяня, р(е, э)чыва, р(э, е)с-публіка, р(э, е)форма, партр(э, е)т.

2. Ч(а, я)рніцы, рабоч(ы, і), ч(і, ы)рвоны, напр(ю, у)-жанасць, луж(і, ы)на, ляшч(ы, і)на, малодш(ы, і), малайч(ы, і)на, мар(ы, і)ць, напр(ы, і)клад, лы-ж(ы, і), нар(э, е)шце, каж(у, ю)ць.

3. Ж(о, ё)луд, груш(ы, і), ш(і, ы)шка, р(ы, і)балка, піраж(ё, о)к, навуч(а, я)ць, пар(я, а)да, нар(ы, і)х-тоўшч(ы, і)к, гарач(ы, і), кастр(ы, і)чнік, мяч(ы, і)к, суч(о, ё)к, прыгож(ы, і), кош(ы, і)к.

Правапіс слоў з літарамі о, э–а

Літары о і э пішуцца толькі пад націскам:
гóрад, гóры, рэ́кі, дóжджык, сэ́рца.

Не пад націскам яны пераходзяць у а: *гара́ды, гара́, рака́, дажджы́, сардэ́чны.*

» Прачытай. Устаў прапушчаныя літары О, Э–А.

1. К...нтынент, к...рысьць, к...ршун, б...гаты, б...ль-
ніца, д...гляд, д...ўга, ст...дыён, ст...гі, кл...доўка,
др...ўніна, др...бязь, р...кета, вуч...ніца.

2. Ф...нерны, сл...нечнік, к...вун, г...л...ва, н...двор'е,
...ркестр, ...дзнака, ж...данне, ж...рт...ўнік, з...-
бава, ур...джай, р...шэнне, з...нятак, з...ўсёды,
зв...нок, Барб...с, к...ціны, хутч...й.

3. Тр...ск, кв...тэра, б...разна, тр...шчыць, с...лёны,
к...лоссе, з...вод, хл...пчук, н...род, к...нькі, Г...-
рох, хв...рая, алов...к, д...лёкі, ст...ловая.

4. Ч...р...паха, п...штоўка, п...літо, бур...кі, т...вар,
м...тылёк, к...рэньчык, зр...біў, в...сілёк, сер...б-
ро, пр...меньчык, др...вы, стр...ха, ...зёры.

5. М...л...ко, н...п...лохалася, ч...равікі, п...ляна, к...-
ралеўна, т...блетка, кв...тэра, г...лодны, б...гацце,
с...нца, д...мы, н...ры, ч...рэшня, д...Г...вор, ве-
р...бей, г...лінка, Р...мка, кур...й.

6. Р...гоз, к...мыш, п...мідор, х...лад, к...рова, к...шуля, т...атр, р...бота, орд...н, ул...дар, с...бака, ч...рот, м...ланка, х...рошы, м...рак.

» Прачытай. Закрэслі лішнюю літару ў дужках.

1. К(а, о)сцёр, к(а, о)рона, зв(а, о)ны, ш(э, а)птаць, з(а, о)л(а, о)ты, п(а, о)рада, ш(а, о)ўковы, н(а, о)га, стр(э, а)лок, хв(а, о)роба, ш(а, о)фёр, в(а, о)дзіцель, стр(э, а)ха, п(о, а)лі, м(а, о)ліны.

2. Г(о, а)р(о, а)док, м(а, о)л(а, о)ко, (а, о)кно, с(а, о)рока, ст(а, о)лоўка, т(а, о)пор, п(а, о)р(а, о)сон, ж(а, о)ўток, п(а, о)мылка, к(а, о)ч(а, о)ня, г(а, о)рбуз, тр(а, о)мвай, р(а, о)біна, с(а, о)л(а, о)ма, п(а, о)радак, пач(о, а)рнела, (а, о)зёр.

3. Г(а, о)рлачык, л(а, о)мачча, пш(э, а)ніца, р(а, о)бочы, шч(э, а)ка, хр(а, о)брэц, г(а, о)сп(а, о)дар, х(а, о)л(а, о)дзільнік, м(а, о)йстэрня, к(а, о)валь, к(а, о)зурка, к(а, о)лыска, л(а, о)за, пеш(э, а)ход, к(а, о)жан, к(о, а)ляровы, в(о, а)стрыня.

Казурка — казяўка (маленькое насекомое).

Кажан — начная млекакормячая жывёліна з шырокімі перапончатымі крыламі (летучая мышь).

4. Ч(э, а)ромха, ц(а, э)гляны, сл(а, о)ны, ст(а, о)ліца, х(а, о)лодны, м(а, о)тылёк, шп(а, о)коўня,

Канчатак

Зменная частка слова называецца *канчаткам*: *школ*, *школ*, *у школ*.

Канчатак абазначаецца .

» **Прачытай. Вызнач знакам канчатак у словах.**

1. Яблыня, пад кустом, сцэжка, работа, з сабакам, галінка, да бабулі, дрэвы, пад мастом, за партай, у кнізе, вецер, зялёныя, пляцоўка, танцуе, па берагах, да цагліны.

2. Дарагі, пад дрэвам, чытаем, з сябрам, у школе, на вуліцы, каля ракі, шпакоўня, суніцы, хлопчык, з бабуляй, шарык, плаваю, дзіўны.

3. Звон, за кустамі, у бары, на прагалінах, песні, ягадка, за работай, з бярозавых, у небе, з мамай, сястру, на ферме, вясёлая, на горку.

4. Парта, на сталі, пад ёлкай, у лесе, пад гарой, над горадам, мора, якар, акула, у класе, у квартэры, посуд, па траве, цягнік, ні хвіліны.

5. Асілак, гарбата, з цукрам, цукерка, часопіс, на прыродзе, марак, у каробцы, з дзедам, баравік, дырэктар, з маслам, у матулі, завяя.

Асілак — воін незвычайнай сілы (богатырь).

6. Рабіна, на стале, у альбоме, мядзвездзь, капітан, у газеце, байка, адпачынак, на крызе, тыдзень, па чарніцы, у шпакоўню, шкельца, на паўстанку, пацеркі, добрыя, прысмакі, прывітанне.

 Крыга — ільдзіна на рацэ, на возеры (льдына плавучая).

7. Посуд, на санках, на ровары, з бацькам, грак, на аўтобусе, зялёная, волат, за полем, у госці, пасля абеду, карціна, за высокім, крышталік, крэйда, у дупле, з хмары, ад цяжару.

 Волат — гл. асілак.

Прыстаўка

 Частка слова, якая знаходзіцца перад коранем, называецца *прыстаўкай*. Прыстаўка служыць для ўтварэння слоў з новым значэннем: *чытаць* – *прачытаць*, *перачытаць*. Прыстаўка абазначаецца \neg .

» **Прачытай. Вызнач прыстаўкі ў словах.**

1. Паставіў, прыйшоў, заружавелі, узвышаецца, закрасавалі, пакрыты, адкруціў, залез, перапісаў, зацвілі, запей, расцягнуў, перакусіў, выцягнуў, прышкольны, развітвацца.

Не з дзеясловамі

Не з дзеясловамі пішацца асобна: *не_пісай, не_чытай, не_гляджу, не_пачаставаліся.*

» Прачытай. Адзнач знакам “+” тыя словы, якія напісаны правільна.

1. Нездаецца, не псуе, невук, неносіць, невялікі, не гуляе, непрыгожы, не цячэ, нельга, не гучыць, неходзіць, не прыемны, незаменіш, не ветлівы, нечытаеш, не ламае, не лічыў, неляжыць.

Псаваць — пагаршаць, дарэмна пераводзіць (портить).

2. Не шыбануць, не ўзаметку, не лятаць, непрыемнасць, не прытомнасць, не весяліцца, непрыяцель, не глядзеў, не разборлівы, неспадзяванасць, не будаваў, не паліваў, не чаканасць, не ламаў, не баязлівы, не ўзабаве.

3. Нехта, не жыве, небасхіл, неспалохаўся, не варыла, немаўлятка, незаплаціла, не шта, не падзяліла, нетанцавала, не аддала, не шумела, недалёка, непрыкметны, не сказаў.

Немаўлятка — малое дзіця (младенец).

4. Непаслухмяны, не паснедаць, не патрэбны, не паслухаць, непахіліць, нечуваны, не награвець,

неназаляць, не сумленны, не перамагчы, не смяротны, незакрычаў, несакрушальны.

Назаляць — часта прыставаць (надоедаць).

5. Небарака, не знайшоў, несказаў, не дапамог, не маляваў, нестарая, небяспека, не культурны, незгубіўся, не перадаў, небаяўся, не размаляваў, непагадзь, не будаваў, не салодкі.

Небарака — няшчасны чалавек (бедняжка).

Слоўнікавыя словы

» Прачытай. Устаў прапушчаныя літары.

Вос...ньскі,ытак, блі...чаць,асце, гасц...нец, гара...скі, па...ук, св...ціць, п...нал, вы...сці, зв...нець, а...чыніць, по...та, дзё...ік, ...облака, бут...рброд, бул...н, ву...ей, пя....аны, асц...рожны, см...яцца, адцв...таць, п...ндзлік, з...фір.

» Прачытай. Выправі, дзе трэба, памылкі ў напісанні слоў.

Бульён, вулей, почта, асцержна, звінець, пяшчаны, дзёнік, атчыніць, пянал, свеціць, паук, счасце, бутерброт, смеяцца, воблака, выйсці, гасцінец, восяньскі, блішчаць, шытак, адцвітаць, гараскі.

Змест

Галосныя гукі пасля цвёрдых зычных. Іх абазначэнне на пісьме	3
Звонкія і глухія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме	5
Гукі [d], [m], [dз'], [ц']. Іх абазначэнне на пісьме	8
Правапіс слоў з літарамі <i>o, э—a</i>	11
Правапіс слоў з літарамі <i>e, ё—я</i>	13
Напісанне слоў з <i>ў</i>	17
Падоўжаныя зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме	20
Напісанне слоў з раздзяляльнымі знакамі. . .	21
Галоўныя члены сказа	24
Корань слова. Роднасныя словы	33
Канчатак	37
Прыстаўка	38
Правапіс прыставак <i>з-, с-</i>	39
Правапіс прыставак <i>ад-, над-, пад-, перад-, прад, аб-</i>	41
Правапіс прыставак <i>ад-, над-, пад-, перад-, прад, аб-</i> і прыназоўнікаў	43
Суфікс	50
<i>Не</i> з дзеясловамі	55
Слоўнікавыя словы	56